

POTICANJE RAZVOJA INTERKULTURNOGA IDENTITETA U DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Ivana Balentić

Zvezdana Penava Brekalo

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

Sažetak

U globaliziranom svijetu današnjice razvoj interkulturnoga identiteta kod djece rane i predškolske dobi jedna je od premisa za kasnije harmonično djelovanje pojedinca u multikulturnoj sredini. Interkulturni identitet uključuje sposobnost pojedinca da razumije, vrijednuje i integrira kulturne elemente koji se razlikuju od njegova vlastita identiteta kako bi mogao djelovati u raznovrsnim kulturnim okruženjima. Cilj je rada identificirati postojeće nositelje poticaja razvoju interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi i dati smjernice za buduća istraživanja kako bi se potaknuo razvoj interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi. Metodologija rada temelji se na proučavanju relevantne literature i dosadašnjih istraživanja na osnovi kojih je napravljena sinteza teorijskih koncepata koji objašnjavaju interkulturni identitet i čimbenike razvoja interkulturnoga identiteta. U radu je prikazana studija slučaja o norveškom modelu dječjih vrtića u kojima se potiče razvoj interkulturnoga identiteta te su uspoređene određene kurikulske premise za razvoj interkulturnoga identiteta u Norveškoj i Hrvatskoj. Analiza relevantne literature i dosadašnjih istraživanja upućuje na to da su obitelj, socijalno okruženje i vršnjaci, ustanove ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja te odgojitelji ključni čimbenici u poticanju razvoja interkulturnoga identiteta. Studija slučaja norveškoga modela holističkoga pristupa očuvanju kulture lokalne zajednice i promicanja različitosti pokazuje kako sustavan pristup može pozitivno utjecati na razvoj interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi. Uvođenjem multikulturnih sadržaja u kurikulum, usavršavanjem interkulturne kompetencije u odgojitelja, organiziranjem aktivnosti koje promoviraju kulturnu raznolikost te intenzivnijom suradnjom vrtića s roditeljima i lokalnom zajednicom može se potaknuti i osnažiti razvoj interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi.

Ključne riječi: *djeca, dječji vrtić, interkulturni identitet, obitelj, odgojitelji*

UVOD

Suvremenu Europu obilježava pluralizam kultura, što od njezinih stanovnika zahtijeva razumijevanje i prihvaćanje kultura koje su drugačije od njihove domicilne kulture, njihovu svjesnost, toleranciju i suosjećanje i, u konačnici, uzajamno uvažavanje. Međutim, uvažavanje i poštivanje različitosti ne mogu biti dovoljni za kvalitetne odnose i boljitak društva u cjelini. Nužno je građane osvijestiti o kulturalnom dijalogu i toleranciji te o aktivnom suodnosu s ljudima koji dolaze iz različitih kulturnih sredina (Mesić, 2006). Migracijski valovi danas preplavljaju Europu pa tako i Republiku Hrvatsku, a manifestiraju se dolaskom migranata, kao i depopulacijom, poglavito ruralnih predjela. Razlozi imigracije u Republiku Hrvatsku raznovrsni su, poput ekonomskoga siromaštva (Cifrić i Nikodem, 2006), političkoga progona, rata u Ukrajini, uvoza radne snage iz susjednih i dalekih zemalja, primjerice Filipina i Nepala. Jedan od ključnih izazova današnjice jest, s jedne strane, kako pomoći doseljenicima da se integriraju u način življenja u Hrvatskoj, a s druge strane, kakva je podrška potrebna domicilnom stanovništvu kako bi se ostvario kvalitetan suživot. Stoga pred odgojno-obrazovnim sustavom stoje brojni izazovi od kojih je jedan poticanje razvoja interkulturnoga identiteta u svojih stanovnika, poglavito u djece koja pohađaju dječje vrtiće. Navedeno se odnosi na djecu domicilnih stanovnika, kao i na djecu stranaca jer se u ranom djetinjstvu trebaju razvijati pozitivne vrijednosti suživota kako bi se kasnije u odrasloj dobi lakše prihvaćalo druge i drugačije, prepoznavale sličnosti i uočavale razlike na kojima se razvijaju interkulturni dijalog i kvalitetan suživot (Bouillet i Miškeljin, 2017). Cilj je rada identificirati postojeće nositelje poticaja razvoju interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi i dati smjernice za buduća istraživanja kako bi se unaprijedio razvoj interkulturnoga identiteta djece. Metodologija rada obuhvaća sljedeće: pregled i analizu relevantne literature i dosadašnjih istraživanja, sintezu teorijskih koncepata koji objašnjavaju interkulturni identitet i čimbenike razvoja interkulturnoga identiteta te studiju slučaja kao metodu koja se koristi za prikaz norveškoga modela holističkoga pristupa razvoju interkulturnoga identiteta djece. Usporedbom određenih kurikulskih premisa za razvoj interkulturnoga identiteta u Republici Hrvatskoj i Norveškoj uviđaju se sličnosti i razlike u pristupu razvoju interkulturnoga identiteta. Iako se ne može izravno aplicirati modele iz jednoga društva u drugo, razmatranje sličnosti i različitosti može poslužiti unaprjeđivanju djelovanja dječjih vrtića pri poticanju razvoja interkulturnoga identiteta djece u vremenu demografskih promjena čiji su uzrok migracije.

ODREĐENJE INTERKULTURNOGA IDENTITETA

U današnjem svijetu koji se ubrzano mijenja zbog migracijskih i globalizacijskih procesa interkulturni identitet jest koncept bez kojega nije moguće razumijevanje među pripadnicima različitih kultura. Predstavlja kompas za uspješnu navigaciju multikulturnim društvenim realitetima. Kim (2001) definira interkulturni identitet kao sposobnost pojedinca da integrira

elemente različitih kultura u osobni identitet, omogućujući tako učinkovitu interakciju i adaptaciju u raznovrsnim kulturnim kontekstima. Taj je identitet dinamičan te se kontinuirano razvija interakcijom, procesom kulturne adaptacije koja obuhvaća kognitivne, afektivne i ponašajne promjene (Bennett, 2004). Razvoj interkulturnoga identiteta ima važnu ulogu u osobnom i profesionalnom životu pojedinaca jer omogućuje uspješno djelovanje sve zahtjevnijem globalnom društvu (Berry, 2005). Interkulturni identitet jest koncept kojim se opisuje sposobnost pojedinca da prepozna, razumije i integrira elemente različitih kultura u vlastiti identitet kako bi mogao učinkovito i usklađeno sudjelovati u multikulturnim zajednicama. Prema Kim (2001), interkulturni se identitet razvija procesom kulturne prilagodbe, pri čemu pojedinci ne samo da prepoznaju i prihvaćaju kulturne razlike već i internaliziraju te elemente u osobni identitet. Ovaj proces uključuje kognitivne, afektivne i ponašajne promjene koje omogućuju pojedincima da se učinkovito prilagode različitim kulturnim kontekstima (Kim, 2001). Bennett (2004) navodi kako je razvijanje interkulturnoga identiteta neophodna karakteristika čovjeka u globaliziranom svijetu u kojem su pojedinci sve izloženi različitim vrijednostima i raznovrsnim kulturnim praksama. Adaptacija i integracija u interkulturnu zajednicu nisu moguće bez interkulturnoga identiteta pa tako Berry (2005) ističe kako navedeni identitet omogućuje pojedincima ne samo preživljavanje nego i napredovanje u novim kulturnim kontekstima. Njegova teorija naglašava kako je za osobni i profesionalni razvoj odlučujuća individualna sposobnost prevladavanja kulturnih razlika i usvajanja novih vrijednosti i kulturnih normi.

U sustavu odgoja i obrazovanja razvoj interkulturnoga identiteta zauzima značajno mjesto. Prema Banksu (2008), odgojno-obrazovni sustavi trebaju promovirati interkulturni identitet kako bi djeca mogla razvijati globalne kompetencije i kritičku svijest o različitim kulturama. Ovo uključuje integraciju kurikula koji potiče razumijevanje i poštivanje kulturne raznolikosti te razvoj vještina potrebnih za interkulturnu komunikaciju i suradnju (Banks, 2008).

Razvoj interkulturnoga identiteta može se promatrati i prizmom teorije socijalne identifikacije. Tajfel i Turner (2004) ističu da se pojedinci identificiraju s različitim grupama na temelju kulturnih obilježja, što doprinosi njihovom osjećaju pripadnosti i samopoštovanja. Ova identifikacija s više kulturnih grupa može dovesti do razvoja složenih i višedimenzionalnih identiteta koji omogućuju pojedincima da se lakše prilagode različitim društvenim kontekstima (Tajfel i Turner, 2004).

U literaturi se često navode ova tri aspekta interkulturnoga identiteta: kognitivni, afektivni i bihevioralni. Kognitivni aspekt odnosi se na znanje i svijest o vlastitoj kulturi i drugim kulturama, pri čemu se razvija razumijevanje kulturnih normi, vrijednosti, uvjerenja i praksi. Prema Deardorff (2006), kognitivna komponenta uključuje sposobnost interpretacije i evaluacije kulturnih informacija, što je temelj za učinkovitu međukulturnu komunikaciju. Afektivni aspekt interkulturnoga identiteta obuhvaća emocionalne reakcije, stavove i motivacije koje pojedinac ima prema različitim kulturama. Interkulturno kompetentna osoba pokazuje otvorenost, empatiju i toleranciju prema kulturnim razlikama. Gudykunst i Kim (2003) na-

glašavaju važnost emocionalne inteligencije u razvoju interkulture kompetencije jer emocionalna osjetljivost i sposobnost regulacije emocija imaju ključnu ulogu u međukulturnim interakcijama. Bihevioralni aspekt interkulture identiteta podrazumijeva stvarne vještine i ponašanja koja omogućuju pojedincu učinkovitu komunikaciju i interakciju s inim pripadnicima u različitim kulturnim kontekstima. Bihevioralni aspekt odnosi se na sposobnost prilagodbe komunikacijskih stilova, uporabu neverbalne komunikacije i upravljanje međukulturnim konfliktima. Chen i Starosta (2005) ističu kako bihevioralna fleksibilnost i prilagodljivost omogućuju pojedincima da se uspješno nose s kulturnim razlikama i izbjegnu nesporazume i konflikte. Proučavajući relevantnu literaturu, uočava se kako interkulturni identitet ima dvojako značenje; s jedne strane, to je teorijski koncept, a s druge strane, interkulturni je identitet djelotvoran i praktičan instrumentarij za navigaciju u suodnosima u koje ljudi stupaju u sve zahtjevnijoj multikulturnoj stvarnosti. Taj instrumentarij obuhvaća i interkulturnu osjetljivost (Drandić, 2017) koja je jedan od aspekata interkulturnoga identiteta.

ČIMBENICI RAZVOJA INTERKULTURNOGA IDENTITETA U DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Razvoj interkulturnoga identiteta kod djece počinje od najranije dobi i odvija se u različitim etapama socijalizacije i obrazovanja u kojima djeca usvajaju kulturne norme i vrijednosti interakcijom s obitelji, vršnjacima i širom zajednicom. Ovaj proces socijalizacije omogućuje im da razviju razumijevanje i poštovanje prema različitim kulturama, čime se postavljaju temelji za interkulturnu kompetenciju u kasnijem životu (Banks, 2008). Tijekom ranoga djetinjstva djeca počinju prepoznavati i internalizirati različite aspekte svojega identiteta, uključujući spol, etničku pripadnost, jezik i kulturne običaje. Ova faza socijalizacije omogućuje djeci razvoj osjećaja pripadnosti svojoj obitelji i širem društvenom kontekstu. Proces identifikacije s različitim socijalnim grupama također ima ključnu ulogu u oblikovanju njihova identiteta. Na primjer, djeca u igri i interakciji s vršnjacima uče o različitim ulogama i društvenim normama (Thorne, 2005). Kako bi se kvalitetno razvijao identitet djece predškolske dobi, potrebno je razumjeti njegovu slojevitost, tj. identitet je multidimenzionalan i simultan: dijete je osoba za sebe, član obitelji, polaznik vrtića, član lokalne zajednice, državljanin i građanin nekoga grada. U interakciji koja proizlazi iz svake od tih uloga razvija se identitet djeteta koji je slojevit i dinamičan; neki su slojevi vidljiviji (npr. spol), dok su drugi manje vidljivi (npr. pripadnost određenoj religiji). Identitet se stječe tijekom života, ali se i mijenja (npr. dijete postaje učenik) (Hoffman, 2009). U znanstvenoj literaturi nalaze se različite klasifikacije čimbenika razvoja interkulturnoga identiteta koji ovise o nacionalnom i društvenom kontekstu čija bi analiza zahtijevala poseban istraživački rad, stoga se u nastavku izdvajaju tri ključna čimbenika koja se nalaze u svim klasifikacijama, a to su obitelj, socijalno okruženje i vršnjaci te ustanove ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja.

OBITELJ

Primarni je čimbenik u razvoju interkulturnoga identiteta u djece obitelj jer su roditelji ili skrbnici, te braća i sestre, prenositelji kulturnih normi i vrijednosti koje djeca internaliziraju. Razvoj identiteta u ranom djetinjstvu počinje od rođenja i predstavlja složen proces u kojem djeca postaju svjesna sebe kao jedinstvenih individua unutar svojih društvenih i kulturnih okruženja. Prema Eriksonovoj teoriji psihosocijalnoga razvoja, prva faza razvoja identiteta odvija se u osam razina, pri čemu su za rano djetinjstvo najvažnije faze povjerenja nasuprot nepovjerenju i autonomije nasuprot sramu i sumnji. U ovim fazama djeca stječu osnovno povjerenje u svoju okolinu i razvijaju osjećaj autonomije i samostalnosti (Erikson, 2000). Tijekom ranoga djetinjstva djeca počinju prepoznavati i internalizirati različite aspekte svojega identiteta, uključujući spol, etničku pripadnost, jezik i kulturne običaje. U svakodnevnim interakcijama i u okviru obiteljske tradicije djeca ne uče samo o svojoj kulturi, razvijajući vlastiti identitet, nego uče razumjeti i poštovati druge kulture. Rezultati znanstvenih istraživanja pokazuju da obitelji koje aktivno promiču interkulturnu svijest i otvorenost prema različitostima utječu na razvoj djece koja bolje funkcioniraju u multikulturnim kontekstima (Glover, 2011).

Roditelji i skrbnici imaju ključnu ulogu u oblikovanju identiteta djece pružanjem ljubavi, podrške i vođenja. Svakodnevnom interakcijom djeca uče o vrijednostima i normama svoje kulture. Obiteljske tradicije i rituali dodatno jačaju osjećaj identiteta i pripadnosti kod djece. Znanstvena istraživanja pokazuju da djeca koja odrastaju u okruženju koje promiče pozitivne vrijednosti i otvorenost prema različitostima razvijaju snažan i stabilan identitet (Smith i sur., 2014). Obitelj ima presudnu ulogu u razvoju interkulturnoga identiteta kod djece jer predstavlja prvi kontakt djeteta s kulturnim normama i vrijednostima. U obiteljskom okruženju djeca uče o svojoj kulturnoj baštini i razvijaju osnovne vrijednosti koje će ih voditi u životu. Roditelji i skrbnici koji aktivno promoviraju interkulturnu svijest i otvorenost prema različitostima doprinose razvoju interkulturnoga identiteta svoje djece (Glover, 2011). Jedan od načina na koji obitelji mogu podržati razvoj interkulturnoga identiteta jest uključivanje djece u aktivnosti koje promoviraju razumijevanje i poštovanje različitih kultura. To može uključivati sudjelovanje u kulturnim događanjima, učenje jezika te razgovore o važnosti poštovanja i uvažavanja različitih kulturnih običaja. Znanstvena istraživanja pokazuju da djeca koja odrastaju u multikulturnim obiteljima ili okruženjima imaju bolje razvijene interkulture vještine i veći stupanj tolerancije prema drugima (Lui i Rollock, 2013).

Utjecaj obitelji na razvoj interkulturnoga identiteta također se očituje u svakodnevnoj interakciji i komunikaciji. Roditelji koji otvoreno razgovaraju s djecom o kulturnim razlikama i potiču ih na postavljanje pitanja i izražavanje mišljenja pomažu djeci da razviju kritičko mišljenje i razumijevanje o važnosti kulturne raznolikosti. Ovakav pristup ne samo da jača dječji identitet već također pomaže djeci da postanu empatični i svjesni građani globalnoga društva (Hughes i sur., 2006). Poticaj razvoju interkulturnoga identiteta obitelj može pružati

kreirajući ozračje u kojem će dijete razvijati emocionalnu sigurnost i samopouzdanje jer se i kod djece koja se u svojoj obitelji osjećaju sigurno i voljeno uočava veća vjerojatnost za pozitivan razvoj te otvorenost i prihvaćanje novih iskustava i izazova na koje nailaze u interkulturalnim interakcijama (Masten, 2014).

SOCIJALNO OKRUŽENJE I VRŠNJACI

Na razvoj identiteta djeteta općenito znatno utječu mjesto njegova odrastanja, kultura, društvo kojim je okruženo te lokalna zajednica. Navedeni čimbenici učvršćuju identitet djeteta, socijalne veze i spoznaju svijeta u kojem živi. Kultura u kojoj dijete odrasta oblikuje njegove norme, vrijednosti i obrasce ponašanja. Na primjer, djeca koja odrastaju u multikulturalnim okruženjima imaju više mogućnosti za interakciju s vršnjacima koji su različitoga kulturnog podrijetla, što može potaknuti njihovo razumijevanje i prihvaćanje kulturnih različitosti. Ova interakcija omogućuje djeci razvijanje empatije, tolerancije i suosjećanja koji čine zdravu osnovu za pozitivnu komunikaciju s ljudima različitoga kulturnog podrijetla (Rogoff, 2003). Prostori kao što su vrtići, igrališta i druge zajedničke prostorije pružaju djeci mogućnost susreta i komunikacije s vršnjacima iz različitih kulturnih pozadina. Tim interakcijama djeca uče o različitim kulturnim običajima, jezicima i vrijednostima, što doprinosi njihovu razumijevanju i poštovanju različitosti. Kvalitetno okruženje koje potiče interkulturalnu interakciju može značajno doprinijeti razvoju dječjega interkulturalnog identiteta (Rogoff, 2003). Organiziranjem aktivnosti koje uključuju suradnju i timski rad, kao i poticanjem djece na izražavanje i dijeljenje svojih kulturnih iskustava, odgojitelji mogu stvoriti okruženje koje podržava interkulturalno učenje. Programi koji promiču multikulturalne aktivnosti i zajedničke projekte mogu dodatno osnažiti dječji interkulturalni identitet (Gonzalez-Mena i Pulido-Tobiasen, 2002).

Formalno okruženje u kojem se djeca nalaze u odgojno-obrazovnom procesu nije pod njihovim utjecajem, već su djeca u tom procesu izložena različitim vrstama interkulturalnoga identiteta, poput dvojake kulture, odgoja, obrazovanja i socijalizacije. John Dewey, američki pedagog, istaknuo je da odgojno-obrazovne ustanove često mogu biti izolirane od stvarnoga života djece, prisiljavajući ih da zanemare ideje i aktivnosti koje su dio života u obitelji i neposrednoj društvenoj zajednici (Cohen, 2011). Često neformalne interakcije među djecom mogu osnažiti razvoj interkulturalnoga identiteta jer djeca često provode vrijeme zajedno izvan formalnoga okruženja, kao što su posjeti društvenih priredaba, druženja u domovima prijatelja te zajedničke igre u parku i na igralištima. To su prigode da se djeca upoznaju s različitim kulturama i razviju interkulturalne vještine u neformalnom okruženju (Kagitcibasi, 2007). Djeca uče kako komunicirati i surađivati s drugima koji dolaze iz različitih kulturnih sredina, provodeći zajedničke aktivnosti, kao i verbalno i neverbalno komunicirajući. Takvim iskustvima djeca usvajaju znanje o kulturi drugoga, identificiraju različitosti i eventualne sličnosti s različitom kulturom, razvijaju empatiju i toleranciju prema drugima (Hoffman, 2009.) Kvalitetnom interakcijom u

različitim okruženjima djeca razvijaju stavove i vještine potrebne za uspješnu interkulturnu komunikaciju i suradnju. Podrška i poticanje interkulturnih interakcija u zajednici mogu značajno doprinijeti razvoju pozitivnoga interkulturnog identiteta kod djece (Glover, 2011).

DJEČJI VRTIĆ I ODGOJITELJ

Ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje kreiraju strukturirano okruženje u kojem djeca mogu učiti o različitim kulturama i razviti vještine potrebne za interkulturnu komunikaciju. U ovom kontekstu predškolske ustanove djeluju kao prve formalne institucije koje sustavno potiču interkulturnu osjetljivost i kompetenciju kod djece (Siraj-Blatchford, 2004). Priručnik za samovrjednovanje ustanova ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja (2012) obuhvaća ovih nekoliko područja koja čine kvalitetu ustanove: strategije za rani odgoj, organizirano upravljanje i kulturu ustanove, prostorno-materijalne i tehničke uvjete rada, sigurnost, kurikulum, odgojno-obrazovni proces, ljudske resurse, suradnju s užom i širom društvenom zajednicom te proces praćenja i vrjednovanja. Svaki od ovih segmenata doprinosi identitetu ustanove i kvaliteti života unutar nje. Identitet i kvaliteta ustanove dinamični su procesi koji zahtijevaju kontinuirano unaprjeđivanje (Slunjski i sur., 2012; NKRIPOO, 2014). Kultura i identitet ustanove usko su povezani te imaju velik utjecaj na način razmišljanja, osjećanja i rada unutar zajednice. Predškolske ustanove trebaju poticati razvoj osobnoga identiteta djece, omogućujući im da budu jedno sa sobom i grade osjećaj sigurnosti u novim društvenim okruženjima. Prema Konvenciji o pravima djeteta (1989), sva djeca imaju pravo na odgoj i obrazovanje koje prihvaća i podržava različitost identiteta svakoga djeteta i njegove obitelji, što uključuje otklanjanje stereotipa i predrasuda te osiguravanje individualiziranoga pristupa djeci (UNICEF, 1989). Jedan je od glavnih izazova u razvoju interkulturnoga identiteta kod djece otpor prema promjenama unutar obrazovnoga sustava. Uvođenje novih kurikula i pedagoških pristupa koji uključuju multikulturne sadržaje može naići na otpor odgojitelja, roditelja i šire zajednice. Ovaj otpor često proizlazi iz straha od nepoznatoga i potrebe za održavanjem tradicionalnih obrazovnih normi (Banks, 2008). Konačno, predškolske ustanove imaju važnu ulogu u oblikovanju društvenih normi i stavova djece prema kulturnim različitostima. Predškolske ustanove koje promiču interkulturni identitet mogu postati mostovi između lokalne i globalne zajednice. Suradnjom s roditeljima, lokalnim organizacijama i vrtićima iz drugih zemalja djeca dobivaju priliku za bogata i raznolika iskustva. Ove veze mogu doprinijeti stvaranju mreža podrške i razmjene znanja koji obogaćuju obrazovno iskustvo svih sudionika (Epstein, 2001).

Nadalje, djeca dolaze u dječje vrtiće s već oblikovanim stavovima i predrasudama koje su usvojili iz svojih obiteljskih i društvenih okruženja. Borba protiv stereotipa i predrasuda jedan je od najvećih izazova u interkulturnom obrazovanju. Odgojitelji moraju raditi na razbijanju tih stereotipa edukacijom, diskusijom i aktivnostima koje promiču pozitivne slike različitih kultura (Derman-Sparks i Edwards, 2010). Promicanjem inkluzivnosti i jednakosti vrtići

moгу pomoći u smanjenju predrasuda i stereotipa kod djece. Ovakav pristup doprinosi stvaranju tolerantnoga i pravednoga društva u kojem se poštuju i cijene sve kulture (Nieto, 2010). Interkulturalnim aktivnostima djeca razvijaju važne socijalne vještine, kao što su suradnja, komunikacija i rješavanje sukoba, koje su ključne za njihov budući uspjeh u školama, na radnom mjestu i u društvenim interakcijama. Interkulturalni odgoj i obrazovanje, od dječjega vrtića nadalje, pomaže djeci da postanu samopouzdanija i bolje pripremljena za život u multikulturalnom društvu (Gonzalez-Mena i Pulido-Tobiassen, 2002). Znanstvena istraživanja pokazuju kako djeca koja sudjeluju u interkulturalnim odgojno-obrazovnim programima često postižu bolje akademske rezultate. Raznolikost perspektiva i iskustava obogaćuje njihov način razmišljanja te potiče kreativnost i kritičko mišljenje. Odgoj i obrazovanje u multikulturalnom kontekstu vrtića može poboljšati angažman djece u učenju i njihovu motivaciju za postizanje uspjeha (Gay, 2010).

Odgojitelj kao referentna osoba djeteta u predškolskim ustanovama koji oblikuje aktivnosti djeteta u vrtićkoj stvarnosti važan je čimbenik razvoja interkulturalnoga identiteta djeteta. Zadaća odgojitelja nije samo pružanje osnovnih obrazovnih sadržaja, već i poticanje socijalne, emocionalne i interkulturalne kompetencije kod djece. Odgojitelji djeluju kao uzori, posrednici i promotori interkulturalnih vrijednosti, što značajno doprinosi oblikovanju pozitivnoga interkulturalnog identiteta (Siraj-Blatchford, 2004). Kreiranje inkluzivnoga i podržavajućega ozračja, u kojem se svako dijete osjeća prihvaćeno i vrijedno, doprinosi pozitivnom razvoju interkulturalnoga identiteta (Banks, 2008). Poticanje razvoja interkulturalnoga identiteta odvija se integracijom multikulturalnih sadržaja u kurikulum. To može uključivati uvođenje knjiga, priča, pjesama i igara iz različitih kultura, što djeci omogućuje upoznavanje s raznovrsnošću svjetskih kultura. Osim toga, organiziranje tematskih dana i kulturalnih događanja u vrtiću može dodatno obogatiti iskustvo djece i pomoći im da cijene kulturalne različitosti (Gay, 2010). Odgojitelji trebaju aktivno raditi na uklanjanju predrasuda i stereotipa promičući vrijednosti tolerancije, poštovanja i razumijevanja. Svakodnevnom interakcijom može se modelirati pozitivno ponašanje i poticati djecu na suradnju i empatiju prema drugima, uključujući poticanje djece na izražavanje svojih misli i osjećaja te na aktivno slušanje i poštivanje mišljenja drugih (Gonzalez-Mena i Pulido-Tobiassen, 2002).

Jedna od premisa poticaja razvoju interkulturalnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi svakako je interkulturalno obrazovanje odgojitelja jer samo oni odgojitelji koji su obrazovani i obučeni za rad u multikulturalnom okruženju, tj. koji su interkulturalno kompetentni, mogu učinkovito prenijeti vrijednosti interkulturalne kompetencije djeci primjenjujući različite pedagoške pristupe kako bi potaknuli djecu na razmišljanje o kulturalnim razlikama i sličnostima te na razvijanje empatije i poštovanja prema drugima. Bedeković (2015) navodi da se odlike interkulturalno kompetentne osobe ogledaju u njezinim pozitivnim ponašajnim karakteristikama poput strpljivosti, poštivanja, fleksibilnosti, empatije, mentalne otvorenosti, radoznalosti i tolerancije prema različitim stilovima razmišljanja i kulturalnoj različitosti. Stoga je kontinuirani

profesionalni razvoj odgojitelja nužan za unaprjeđivanje sposobnosti učinkovitoga poticanja razvoja interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi. Stalna edukacija i usavršavanje u području interkulture pedagogije omogućuju odgojiteljima da budu svjesni najnovijih istraživanja i praksi u tom području (Sablić, 2014). Predškolske se ustanove često suočavaju s nedostatkom financijskih resursa i stručnoga usavršavanja za odgojitelje. Bez odgovarajuće podrške i obuke odgojitelji mogu imati poteškoća u implementaciji interkulturnih programa i aktivnosti (Bouillet i Miškeljin, 2017). Potrebno je osigurati kontinuiranu edukaciju i profesionalni razvoj kako bi odgojitelji bili opremljeni potrebnim znanjima i vještinama (Deardorff, 2009). Interkulturni program i edukacije koji se fokusiraju na razvoj interkulturnih kompetencija i strategija za rad u multikulturalnim okruženjima mogu značajno poboljšati učinkovitost odgojitelja (Deardorff, 2009). Odgojitelji djeluju kao medijatori među različitim ljudima, kulturama, znanjima i ponašanjima. S obzirom na navedeno, odgojitelji moraju imati široke spoznaje o drugim kulturama, njihovim posebnostima, jeziku i modernim medijima jer odgojitelji predstavljaju posrednike u susretu kultura. Različitosti i interpretacije odgojitelji unose u sadržaj odgojno-obrazovnoga procesa u svakodnevnim situacijama (Mrnjaus i sur., 2013). Budući da je razdoblje ranoga djetinjstva osjetljivo doba koje obilježava oblikovanje vlastitih stavova, vrijednosti i orijentacija, od odgojitelja se očekuju znanja iz područja interkulturalizma i provođenje ciljeva interkulturnoga odgoja. Osnovu edukacije odgojitelja trebalo bi činiti stjecanje otvorenosti uma prema različitosti kako bi, s pomoću programa i sadržaja cjeloživotnoga učenja, odgojitelj mogao razvijati interkulturnu kompetenciju tijekom profesionalnoga razvoja (Bedeković i Šimić, 2017).

Nadalje, suradnja s roditeljima i lokalnom zajednicom još je jedan aspekt koji odgojitelji trebaju aktivno promovirati u okviru ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Angažiranjem roditelja u odgojno-obrazovnom procesu odgojitelji mogu djeci osigurati konzistentnu podršku u razvoju interkulturnoga identiteta. Organiziranje zajedničkih aktivnosti, radionica i kulturnih događanja može pomoći u jačanju veza između vrtića, obitelji i zajednice te pružiti djeci dodatne prilike za interkulturno učenje (Epstein, 2001). Uključivanje roditelja u aktivnosti dječjega vrtića, poput zajedničkih kulturnih proslava i radionica, može pomoći u jačanju veza između doma i vrtića te u promicanju interkulturnih vrijednosti. Suradnja s lokalnom zajednicom može uključivati posjete kulturnim institucijama, susrete s predstavnicima različitih kulturnih skupina i sudjelovanje u lokalnim događanjima, čime se djeci pružaju dodatne prilike za interkulturno učenje i razvoj interkulturnoga identiteta. Integracijom multikulturnih sadržaja, profesionalnim razvojem, uklanjanjem predrasuda i suradnjom s roditeljima i zajednicom odgojitelji mogu značajno doprinijeti razvoju pozitivnoga interkulturnog identiteta kod djece u ustanovama ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja.

KURIKULSKE PREMISE ZA RAZVOJ INTERKULTURNOGA IDENTITETA U DJECE RANE I PREDŠKOLSKJE DOBI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Politika obrazovanja i kurikuli pružaju administrativne okvire za razvoj interkulturnoga identiteta kod djece od najranije dobi. Kurikul dječjega vrtića koji uključuje multikulturene sadržaje i metode poučavanja može potaknuti djecu na razumijevanje i poštivanje različitih kultura. Obrazovne politike koje promiču inkluzivnost i jednakost osiguravaju da sva djeca imaju pristup obrazovanju koje podržava njihovu kulturnu raznolikost i identitet (Banks, 2008). Dakle, o interkulturalnosti se mora učiti kako bi se djecu pripremilo da postanu „građani svijeta“ koji će sa sobom nositi svoju baštinu i korijene, vlastiti identitet te interkulturni identitet kao integralni aspekt svojega identiteta. U interkulturnom odgoju dijete se susreće i upoznaje s drugim nacionalnostima, jezicima, različitim kulturama, rasama i religijama, a sve to predstavlja određenu vrijednost koja ga obogaćuje u oblikovanju vrijednosti, stavova i ophođenja s drugim kulturama, tj. u interkulturnom identitetu. Premise za poticanje razvoja interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi nalaze se u tekstu Nacionalnoga kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015). Iako se izrijeком u tekstu ne pojavljuju pojmovi koji imaju atribut *interkulturan* (interkulturni odgoj, interkulturni identitet, interkulturna komunikacija), oni su implicirani u pojedinim dijelovima Nacionalnoga kurikuluma, i to definiranim vrijednostima i postavljenim ciljevima, tj. dobrobiti djeteta te ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje.

Vrijednosti humanizma i tolerancije u odgoju i obrazovanju ostvaruju se razvojem senzibiliteta djece za potrebe drugih, prihvaćanjem drugih i shvaćanjem važnosti povezanosti s njima. Ona je nužna za uspješno snalaženje u životnom kontekstu koji obilježava pluralizam kultura te rodni, rasni, etnički, vjerski i nacionalni razlici. Vrijednost identiteta proizlazi iz pretpostavke kako sva djeca imaju pravo na odgoj i obrazovanje koje prihvaća i podržava različitost identiteta svakoga djeteta i njegove obitelji. To podrazumijeva odstupanje od stereotipa i predrasuda bilo koje vrste te prihvaćanje individualnih posebnosti svakoga djeteta i osiguranje individualnoga pristupa svakom djetetu. Dječji vrtić treba djetetu pomoći da razumije sebe i vlastiti identitet, ali i identitet drugih s kojima se susreće u vrtiću i široj socijalnoj zajednici (2015).

Socijalna dobrobit djeteta obuhvaća sljedeće: uspješno interpersonalno (socijalno) funkcioniranje i razvijanje socijalnih kompetencija, koje se odnosi na razumijevanje i prihvaćanje drugih i njihovih različitosti (proizašlih iz vjerskih, rasnih, nacionalnih, kulturoloških i drugih različitosti ili posebnih potreba); usklađenost s obrascima, pravilima, normama i zahtjevima etičnosti, solidarnosti i tolerancije djeteta u komunikaciji s drugima (Nacionalni kurikulum ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja, 2015).

Nadalje, u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) iščitavaju se aspekti interkulturnoga odgoja u drugoj, šestoj i osmoj ključnoj kompetenciji za cjeloživotni razvoj koji impliciraju poticanje razvoja interkulturnoga identiteta. Druga kompetencija, *Komunikacija na stranim jezicima*, ističe kako razvoju te kompetencije pridonosi i poticanje međukulturnoga razumijevanja i komunikacije djece s drugim subjektima u odgojno-obrazovnoj ustanovi, kao i s onima izvan nje. Šesta se kompetencija, *Socijalna i građanska kompetencija*, razvija poticanjem djeteta na odgovorno ponašanje, pozitivan i tolerantan odnos prema drugima, međuljudsku i međukulturnu suradnju, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti; samopoštovanje i poštovanje drugih te osposobljavanje za učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u vrtiću, zajednici i društvu na načelima pravednosti i mirotvorstva. Osmo kompetencija, *Kulturna svijest i izražavanje*, navodi da je važno osposobljavati dijete za razumijevanje kulturne i jezične raznolikosti Europe i svijeta te razvijati svijest djeteta o važnosti estetskih čimbenika u vrtićkim aktivnostima i svakidašnjem životu (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2015).

U Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) ističe se i suvremeno shvaćanje djeteta koje također sadrži osnove za razvoj interkulturnoga identiteta te se navodi sljedeće:

„Dijete je individuum kojeg obilježavaju njegove jedinstvene kvalitete i ima vlastito mišljenje, kulturu i prava. Svako dijete, neovisno o kronološkoj dobi, razvojnim mogućnostima i posebnim potrebama, ili pak vjerskim, nacionalnim, ekonomskim i drugim posebnostima njegove obitelji, predstavlja ravnopravnu i jednako vrijednu jedinku, sa svojim jedinstvenim potrebama, mogućnostima i pravima.“

Iz navedenih dijelova Nacionalnoga kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015) razvidno je da razvoj vlastitoga identiteta predstavlja ishodište za razvoj interkulturnoga identiteta. Ustanove ranoga i predškolskoga odgoja, koje slijede kurikulum usmjeren na interkulturno obrazovanje, potiču djecu na kritičko promišljanje o vlastitim i tuđim kulturnim identitetima aktivnim sudjelovanjem u obradi tema poput ljudskih prava, socijalne pravde i globalnoga građanstva, omogućavajući razumijevanje zajednice, tj. društva u kojem žive. U ovom je procesu uloga odgojitelja koristiti različite pedagoške pristupe kako bi potaknuli interkulturno učenje (Nieto, 2010) i razvoj interkulturnoga identiteta.

Kako bi se implicirani ciljevi interkulturnoga odgoja ispunili, potrebna je suradnja, a ne samo poznavanje (Previšić, 1999). Svrha je takvoga odgoja naučiti živjeti i djelovati u različitostima. Gledajući postojeći stav koji ističe kako su sve kulture jednako vrijedne, zadaća interkulturnoga odgoja upravo je prihvaćanje postojećih kultura, njihovih različitosti, međusobne tolerancije i sporazumijevanja te oblikovanje kulturnoga identiteta.

STUDIJA SLUČAJA: HOLISTIČKI MODEL RAZVOJA INTERKULTURNOGA IDENTITETA U DJEČJIM VRTIĆIMA U NORVEŠKOJ

Uvidom u znanstvenu literaturu te istražujući administrativne okvire za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u zemljama članicama Europske unije, autorice su pronašle primjer holističkoga pristupa odgoju i obrazovanju djece koji je nastao kako bi se očuvao i održao život lokalne zajednice, ali i potaknuo razvoj interkulturnoga identiteta u djece vrtićke dobi. Norveška se već duže razdoblje, počevši od 80-tih godina 20. stoljeća, suočava s problemom globalizacije čija je posljedica i depopulacija ruralnih zajednica, izazivajući zabrinutost lokalnoga stanovništva. Javno mnijenje bilo je da će tadašnji odgojno-obrazovni sustav više pridonijeti ugrožavanju tih istih ruralnih zajednica negoli njihovoj održivosti. Još je u prošlom stoljeću ova zemlja pripremala ustanove za predškolski odgoj i obrazovanje za učenje u lokalnim zajednicama. Donoseći Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje (2011) i Okvirni plan predškolskog odgoja i obrazovanja (2017), koji se temelje na Zakonu o dječjim vrtićima (2005), kao strateške dokumente za rano i predškolsko obrazovanje, Norveški direktorat za obrazovanje i obuku, kao agencija koja djeluje pod Ministarstvom obrazovanja i istraživanja, zahtijeva od ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, tj. dječjih vrtića, razvijanje vlastitih planova rada u kojima će jasno biti definirani ciljevi za razvoj djeteta u okviru njegove lokalne zajednice. Navedenim administrativnim okvirom Norveška se ističe kao primjer zemlje koja uspješno integrira očuvanje vlastite kulture s promicanjem interkulturnoga identiteta kod djece vrtićke dobi jer je norveški obrazovni sustav, posebno na predškolskoj razini, posvećen stvaranju inkluzivnoga okruženja koje poštuje i cijeni kulturnu raznolikost. Roditelji imaju zakonsko pravo upisati svoju djecu u vrtić (Cohen, 2011). Prema *Norwegian Education Mirror* (2022), 93 % djece u dobi od treće do pete godine pohađa vrtić što je, u usporedbi s podacima OECD-a, 10 % više od europskoga prosjeka koji iznosi 83 %. (U pedagoškoj godini 2023./2024., prema podacima Državnoga zavoda za statistiku, vrtiće je pohađalo 80,1 % djece u Republici Hrvatskoj.)

U Okvirnom planu predškolskog odgoja i obrazovanja (2017) nalaze se vrijednosti koje, među ostalim, uključuju različitost i međusobno poštovanje. U sklopu tih vrijednosti ističe se kako dječji vrtić promiče poštivanje ljudskoga dostojanstva isticanjem, uvažavanjem i promicanjem različitosti i međusobnoga poštovanja. Djeca bi trebala iskusi postojanje mnogih načina razmišljanja, djelovanja i življenja, ali i vrijednost zajedničkih iskustava i same zajednice. U vrtiću kao zajednici učenja pokazuje se kako svi mogu učiti jedni od drugih. Djecu treba poticati na znatiželju i propitivanje sličnosti i razlika. Dječji vrtić treba omogućiti kulturne susrete, ponuditi različite poticaje, iskustva i poduke obuhvaćajući lokalnu, nacionalnu i međunarodnu perspektivu (prema Norveški direktorat za obrazovanje i obuku, 2023, str. 9-10). Različitim inicijativama, programima i pedagoškim pristupima, koji slijede vrijednost raznolikosti i međusobnoga poštovanja, Norveška pruža model balansiranja očuvanja kulturnih vrijednosti uz promicanje interkulture kompetencije u djece i, konačno, razvoja interkulturnoga identiteta.

Norveški predškolski kurikulum, poznat kao „Rammeplan for barnehagenes innhold og oppgaver“ (Okvirni plan za sadržaj i zadatke vrtića, 2017), ističe važnost multikulturnoga obrazovanja. Ovaj plan naglašava potrebu za uvažavanjem različitih kulturnih identiteta i promoviranjem interkulturnoga razumijevanja među djecom. Vrtiće se potiče na implementaciju aktivnosti koje odražavaju kulturnu raznolikost, uključujući proslave međunarodnih praznika, učenje o različitim kulturama igrom i pričama te angažiranje roditelja u kulturnim događanjima (Norveški direktorat za obrazovanje i obuku, 2017).

Norveški vrtići koriste različite pedagoške pristupe za promicanje interkulturnoga identiteta. Jedna je od ključnih metoda demokratsko obrazovanje koje potiče djecu na sudjelovanje, dijalog i zajedničko odlučivanje čime se djeci omogućuje razvijanje osjećaja pripadnosti, uvaživosti i međusobnoga poštovanja, čime se jača interkulturna kompetencija (Børhaug, 2014). Igra i kreativne aktivnosti također su važan dio norveškoga pedagoškog pristupa, pri čemu djeca igrom istražuju različite kulturne scenarije i razvijaju razumijevanje za različite perspektive. Umjetničke aktivnosti, kao što su slikanje, glazba i dramske igre, pružaju djeci priliku da izraze svoje kulturne identitete i istražuju kulturne izraze drugih zajednica (Seland, 2009). Odgojitelji u Norveškoj imaju ključnu ulogu u promoviranju interkulturnoga identiteta. Oni su educirani i obučeni za prepoznavanje i poštovanje kulturnih razlika te za primjenu inkluzivnih pedagoških praksi. Profesionalni razvoj odgojitelja uključuje obuke o interkulturnoj pedagogiji koje ih osposobljavaju za rad u multikulturnim okruženjima. Odgojitelji djeluju kao uzori i facilitatori koji potiču djecu na učenje o drugim kulturama i razvijanje pozitivnih stavova prema raznolikosti (Børhaug, 2014).

Suradnja s roditeljima i lokalnom zajednicom ključna je za uspjeh interkulturnoga obrazovanja u Norveškoj. Dječji vrtići aktivno uključuju roditelje u odgojno-obrazovni proces različitim aktivnostima i događanjima. Roditelji se pozivaju na dijeljenje vlastitih kulturnih praksi i sudjelovanje u zajedničkim projektima, što pomaže u stvaranju koherentnoga i podržavajućega okruženja za djecu (Seland, 2009).

Rezultati ovih napora vidljivi su u visokoj razini interkulturne kompetencije među norveškom djecom. Djeca razvijaju pozitivne stavove prema kulturnoj raznolikosti i sposobnost za učinkovitu komunikaciju te suradnju s vršnjacima iz različitih kulturnih sredina. Ovaj pristup ne samo da doprinosi osobnom razvoju djece već također jača socijalnu koheziju i priprema djecu za život u globaliziranom svijetu (Norveški direktorat za obrazovanje i obuku, 2017). U Norveškoj se sustavno poduzima mnogo kako bi se povezano djecu i mlade sa svim vrstama umjetnosti i kulturom cijeloga svijeta osiguravajući tako dostupnost kulture i kulturnih resursa. Takva vrsta učenja, u kojoj su odgoj i obrazovanje usmjereni na učenje u lokalnoj zajednici, važna je za održivost autohtonih manjinskih grupa te kako bi djeca naučila cijeniti vlastito kulturno naslijeđe i identitet (Cohen, 2011).

UMJESTO ZAKLJUČKA

Razvoj interkulturnoga identiteta kod djece rane i predškolske dobi predstavlja složen i dinamičan proces koji ima dalekosežne posljedice na individualnoj i društvenoj razini. U radu je obrađen teorijski koncept interkulturnoga identiteta koji predstavlja osnovu primjerene komunikacije i učinkovitoga djelovanja u višekulturalnim kontekstima. Razvidno je kako je interkulturni identitet koncept koji nadilazi puko razumijevanje i toleranciju prema različitim kulturama. On podrazumijeva integraciju elemenata različitih kultura u vlastiti identitet, što osobi omogućuje efikasnu adaptaciju i egzistenciju u raznovrsnim kulturnim diskursima. Poticaji razvoju interkulturnoga identiteta u djece rane i predškolske dobi u osnovi se iščitavaju iz premisa koje se nalaze u Nacionalnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje (2015). Kao krovni dokument ranoga i predškolskoga odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, dokument promiče vrijednosti humanizma i tolerancije, otklanjanje stereotipa i predrasuda, uvažavanje individualnosti svakoga djeteta te individualno pristupanje svakom djetetu. Uspoređujući norveški i hrvatski kurikuluski pristup, primjećuju se mnoge sličnosti, no čini se da su norveški vrtići otišli korak dalje u provođenju interkulturnoga odgoja i obrazovanja jer se prepoznaje vrijednost lokalne kulture življenja kao polazna premissa djelovanja vrtića, tj. postoji snažnija veza dječjega vrtića i lokalne zajednice koja se temelji na njegovanju kulture življenja, primjerice u ruralnim područjima, te na multikulturnim aspektima te iste zajednice. Jedan od potencijalnih poticaja razvoju interkulturnoga identiteta kod djece bilo bi osnaživanje odgoja za europsko, ali i globalno građanstva, što se u Norveškoj provodi demokratskim obrazovanjem u dječjim vrtićima.

Buduća istraživanja o interkulturnom odgoju i obrazovanju u hrvatskim vrtićima mogla bi se fokusirati i na eventualne razlike aspekata interkulturnoga obrazovanja u područjima nastanjenima nacionalnim manjinama (npr. Istra) u odnosu na područja nagloga doseljavanja stranaca zbog uvoza radne snage (npr. Zagreb). Kvalitativnom analizom godišnjih planova i programa dječjih vrtića te usporedbom s godišnjim izvješćima mogla bi se identificirati planirana i ostvarena sadržajna komponenta interkulturnoga odgoja, s ciljem unaprjeđivanja interkulturnoga odgoja i obrazovanja u dječjim vrtićima.

U konačnici, pretpostavka razvoju interkulturnoga identiteta djeteta u vrtiću interkulturno je kompetentan odgojitelj koji se kontinuirano educira i profesionalno usavršava. Iako su provedena neka istraživanja o stavovima odgojitelja o vlastitom profesionalnom usavršavanju vezano za interkulturno obrazovanje, preporučuje se istražiti stavove odgojitelja o poticaju razvoja interkulturnoga identiteta, o uključenosti roditelja s različitim kulturnim podrijetlom u poticanje razvoja interkulturnoga identiteta suradnjom s dječjim vrtićima te analizirati ponudu interkulturnih odgojno-obrazovnih sadržaja dostupnih za cjeloživotno obrazovanje u formalnom sustavu obrazovanja s ciljem njihova kvalitativnog i kvantitativnog poboljšanja.

LITERATURA

- Banks, J. A. (2008). *An Introduction to Multicultural Education*. Allyn & Bacon.
- Bedeković, V. i Šimić, M. (2017). Razvijanje interkulturalne kompetencije u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. *Magistra ladertina*, 12(1), 75–90. <https://hrcak.srce.hr/195773>
- Bedeković, V. (2015). Interkulturalna kompetentnost pedagoga u odgoju i obrazovanju za interkulturalne odnose. *Školski vjesnik*, 64 (1), 7–24. <https://hrcak.srce.hr/143875>
- Bennett, M. J. (2004). Becoming Interculturally Competent. In: *Toward Multiculturalism: A Reader in Multicultural Education* (2. izd.). Intercultural Resource Corporation.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures, *International Journal of Intercultural Relations*, 29(6), 697–712.
- Børhaug, K. (2014). *Demokratisk dannelse i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bouillet, D. i Miškeljin, L. (2017). Model for Developing Respect for Diversity at Early and Preschool Age. *Croatian Journal of Education*, 19(4), 1265–1295. <https://doi.org/10.15516/cje.v19i4.2567>
- Chen, G. M. i Starosta, W. J. (2005). *Foundations of Intercultural Communication*. University Press of America.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj: koncept i dimenzije socijalnog identiteta, *Socijalna ekologija*, 15(3), 173–202.
- Cohen, B. (2011). Razumjeti sebe i druge: važnost mjesta odrastanja i vlastitog identiteta u multikulturalnom društvu, *Dijete, vrtić, obitelj*, 17(65), 2–5.
- Deardorff, D. K. (2006). The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization, *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241–266.
- Deardorff, D. K. (2009). *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. SAGE Publications.
- Derman-Sparks, L. i Edwards, J. O. (2010). *Anti-Bias Education for Young Children and Ourselves*. NAEYC.
- Drandić, D. (2016). Rezultati istraživanja interkulturalne osjetljivosti kod studenata, *Život i škola*, 62(2), 133–143.
- Epstein, J. L. (2001). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools*. Westview Press.
- Erikson, E. H. (2000). *Childhood and Society*. Norton & Company.
- Glover, R. J. (2011). The Role of Family in the Development of Intercultural Competence, *Journal of Family Studies*, 17(2), 123–136.
- Gonzalez-Mena, J. i Pulido-Tobiassen, D. (2002). Teaching Language Minority Students in Elementary Schools, *Multicultural Education Series*. Teachers College Press.
- Gudykunst, W. B. i Kim, Y. Y. (2003). *Communicating with Strangers: An Approach to Intercultural Communication* (4. izd.). McGraw-Hill.
- Eriksonova teorija psihosocijalnog razvoja. UNICEF. (1970) <https://www.rastimozajedno.hr/file/50/>

- Hoffman, D. M. (2009). Reflecting on Social Emotional Learning: A Critical Perspective on Trends in the United States, *Review of Educational Research*, 79(2), 533–556.
- Hughes, D., Rodriguez, J., Smith, E. P., Johnson, D. J., Stevenson, H. C. i Spicer, P. (2006). Parents' ethnic-racial socialization practices: A review of research and directions for future study, *Developmental Psychology*, 42(5), 747–770.
- Kagitcibasi, C. (2007). *Family, Self, and Human Development Across Cultures: Theory and Applications*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Kim, Y. Y. (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. Sage Publications.
- Konvencija o pravima djeteta. UNICEF. (1989). <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>
- Lui, P. P. i Rollock, D. (2013). Acculturation and psychosocial adjustment among Southeast Asian and Chinese immigrants: The effects of domain-specific goals, *Asian American Journal of Psychology*, 4(1), 43–53.
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary Magic: Resilience in Development*. Guilford Press.
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mrnjaus, K., Rončević, N. i Ivošević, L. (2013). *(Inter)kulturalna dimenzija u odgoju i obrazovanju*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2015), <https://www.zakon.hr/c/podzakonski-propis/3211/nn-05-15-od-16.01.2015.-odluka-o-donosanju-nacionalnog-kurikuluma-za-rani-i-predškolski-odgoj-i-obrazovanje>
- Nieto, S. (2010). *The Light in Their Eyes: Creating Multicultural Learning Communities*. Teachers College Press.
- Norwegian Directorate for Education and Training. (2017). *Framework Plan for the Content and Tasks of Kindergartens*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-barnehage/>
- Sablić, M. (2014). *Interkulturalizam u nastavi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Seland, M. (2009). *Barnehagens hverdagsliv: Mellom trivsel og uro*. Fagbokforlaget.
- Siraj-Blatchford, I. (2004). The implications of early understandings of inequality, science and technology for the professional development of early years practitioners, *European Early Childhood Education Research Journal*, 12(2), 7–21.
- Slunjski, E. i sur. (2012). *Priručnik za samovrednovanje ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
- Smith, P. K., Cowie, H. i Blades, M. (2014). *Understanding Children's Development*. Wiley-Blackwell.
- Tajfel, H. i Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior (str. 276-293). U: Jost, J. T., Sidanius, J. (ur.), *Political Psychology: Key Readings* Psychology Press.
- Thorne, B. (2005). *Gender Play: Girls and Boys in School*. Rutgers University Press.

THE INCENTIVES TO DEVELOP THE INTERCULTURAL IDENTITY IN KINDERGARTEN CHILDREN

Abstract

In the present globalized world, the development of intercultural identity in children of kindergarten age is one of the premises for the harmonious functioning of an individual in a multicultural setting. Intercultural identity includes an individual's ability to understand, value and integrate cultural elements that differ from one's own identity, in order to be able to function in some diverse cultural environments. The aim of the paper is to identify the existing incentives for the development of intercultural identity in kindergarten children and to provide guidelines for future research, in order to encourage the development of intercultural identity in children of early and preschool age. The methodology of the paper is based on the study of relevant literature and the previous research results, being the basis for the synthesis regarding the theoretical concepts to describe the intercultural identity and the factors of its development. The paper presents a case study of the Norwegian model of kindergartens showing the incentives for the development of intercultural identity. There is also a general comparison of some curriculum premises for the development of intercultural identity in Norway and Croatia. The analysis of the relevant literature and previous research, indicates that are key factors in fostering the development of intercultural identity are: the family, the social environment and peers, the kindergarten and the educators. A case study of the Norwegian model of a holistic approach to preserving local community culture and promoting diversity shows how systematic approach can positively influence the development of intercultural identity in kindergarten children. One can stimulate the development of the intercultural identity in kindergarten children by introducing multicultural content into the curriculum, by improving intercultural competence in educators, by organizing activities that promote cultural diversity, and by intensifying the cooperation among kindergartens, parents, and the local community.

Keywords: children, intercultural identity, family, kindergarten, educators